

ŠŤASTNÉ STÁŘÍ

„Nauč nás počítat naše dny, ať získáme moudrost srdce.“

(Ž 90,12)

Čti Kaz 12,1–7!

Nahlédněme k moudrým, kteří o stáří zanechali svá svědectví a jejichž perspektiva je pohledem ze vnitř.

Stáří má mnoho tváří, vícero poloh. Tou asi nejsmutnější podobou stáří je stáří, odžívané jakoby byl člověk pouhý živočich. Řeč je o ne-lidském bytí bez hlubších hodnot, jež brilantně vystihl **Lev Nikolajevič Tolstoj** ve svém románu *Vojna a mír*:

„Hraběnce bylo už přes 60 let. Byla celá šedá a nosila čepec, který vroubil celou tvář tylovou náběrkou. Obličej měla svraštělý, oči mdlé a horní ret se ztrácel.“

Po smrti syna a krátce nato i muže se cítila stvořením náhodou zapomenutým na tomto světě, bez cíle a smyslu. Jedla, pila, spala, bděla, ale nežila. Dojmy života už na ni nepůsobily. Od života nežádala nic než klid, a tento klid mohla najít jen ve smrti. Ale dokud smrt ještě nepřicházela, musela žít, t. j. užívat svých životních sil. Bylo na ní ve zvýšené míře pozorovat, co bývá pozorovat na malých dětech a velmi starých lidech. V jejím životě nebylo vůbec vidět vnějšího cíle, a zůstávala jenom potřeba, zaměstnávat své různé sklony a schopnosti. Potřebovala pojíst, pospat si, přemýšlet, pohovořit, poplakat, pozlobit se, trochu pracovat atd. jen proto, že měla žaludek, mozek, svaly, nervy a játra. Všechno to dělala bez jakéhokoli vnějšího podnětu, ne tak, jako to dělají lidé v plné životní síle, když pro cíl, k němuž směřují, není vidět druhého cíle – využití svých sil...“¹

¹ TOLSTOJ, L. N. *Vojna a mír, IV. svazek*, Praha: Melantrich, 1929, s. 355-356, přel. B. Ilek.

I takto může vypadat stáří. Tím se nemíní stáří zatracovat, či zesměšňovat, ani znevažovat. Stáří má v lidském životě nezastupitelnou úlohu – kupříkladu vzhledem k dětem. Vymazat stáří z lidského bytí by znamenalo, vyrvat kus malebného dětství – jedinečného vztahu vnoučete s prarodiči. Bible blahodárné soužití nejmenších s nejstaršími zahrnuje do pojmu *šťastné stáří*, k němuž se v závěru vrátíme.

Stáří je významné taktéž pro dobu dospívání. Je zcela zjevné, že mladí lidé ani netuší to, co staří o lidském životě z vlastních zkušeností již vědí. Žena, **Kateřina Pošová**, jež přežila hrůzy holocaustu ve svých vzpomínkách (její slova nelze považovat za plytká) nazvaných – *Jsem, protože musím* – uvádí:

„... neuznávám ‘povinnou‘ úctu mladých vůči starším. Stáří není žádná zásluha a k ničemu neopravňuje. Někde jsem četla krásný bonmot: ‘Mezi starými a mladými je jediný rozdíl: starší už byli mladí, zatímco mladí ještě nebyli staří.’ Oč jsem starší, o to častěji na to myslím, a když mě někdo mladý naštvě, nebo pohorší, snažím se připomenout si, jak jsem se chovala v já v tom věku. A většinou se sama před sebou zastydím.“²

Aby však mládí nebylo neseno jen shovívavostí a vstřícnou tolerantností moudrého stáří, je nutno připomenou též výzvu, kterou stáří před mladé lidi staví. Podle neurologa a psychiatra **Viktora Emanuela Frankla** je osobní pohled na stárnutí a hodnocení stáří mladým člověkem předznamenáním jeho vlastní budoucnosti:

„Bohužel nebude znát mládež bez úcty ke stáří, až jednou sama zestárne, ani sebe-úctu a bude ji trápit stářím podmíněný pocit méněcennosti.“ Přitom jedním dechem předesílá: *„Důstojnost náleží člověku nikoli na základě hodnot, které ještě může mít, nýbrž na základě hodnot, které již uskutečnil. Tuto důstojnost nemůže už ani přirozeně*

² POŠOVÁ, K. *Jsem, protože musím...*, Praha: Prostor, 2003, s.

*ztratit. Ona si u nás vynucuje respekt ke stáří, totiž k tomu, co uskutečnilo hodnoty!*³

V důrazu na důstojnost stáří, jež uskutečnilo hodnoty svého bytí, je Frankl blízko tradici židovské. **Židovští učenci** vybízí k pokoře vůči starým lidem: „*Bud'te šetrní, praví talmud, 'vůči starci, který proti své vůli zapomněl své vědomosti'...*“⁴ Taktéž **Písmo** vede k úctě před stáří: „*Před šedinami povstaň a starci vzdej poctu. Boj se svého Boha. Já jsem Hospodin.*“ (3Moj 19,32) Bible nezastírá nelehké stránky vysokého věku: „*Počet našich let je sedmdesát roků, jsme-li při síle, pak osmdesát, a mohou se pyšnit leda trápením a ničemnostmi; kvapem uplynou a v letu odcházíme.*“ (Ž 90,10) Patrně také proto sílu ke statečnému snášení stáří žalmista hledá ve vztahu s Hospodinem: „*Nezamítej mě v čas stáří, neopouštěj mě, když pozbývám sil.*“ (Ž 71,9)⁵ Lidé ve starověku (ne jinak je tomu i dnes) se obávali více než stáří předčasné smrti: „*Pravím: Bože můj, teď uprostřed mých dnů mě odtud neber!*“ (Ž 102,25) Nikoli stáří, nýbrž zemřít během „rozdělaného“ života bylo a je vskutku tragédií.

Důstojnost stáří podle Bible, jak se zdá, není samozřejmostí, leč pramení z úctyhodného lidského života: „*Šediny jsou ozdobnou korunou, lze je nalézt na cestě spravedlnosti.*“ (Př 16,31)⁶ Závažný argument pro autoritu tohoto tvrzení lze doložit z *Desatera*: „*Cti svého otce a svou matku. Proto (se) prodlužují tvé dny na zemi, kterou Hospodin, tvůj Bůh, dává tobě.*“ (vlastní překlad, 2Moj 20,12; 5Moj 15,6)

Přikázání cti rodiče, se zdá být snadno realizovatelné. Jak ovšem chápat text v případech, kdy rodiče život dětí narušují a dětem ubližují? (Incest, násilí na dětech aj.) Hebrejské sloveso

³ FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu, Vybrané přednášky k logoterapii*, Brno: Cesta, 1994, s. 94, přel. V. Jochmann.

⁴ SICHER, G. *Volte život*, Praha: Rada židovských náboženských obcí, 1974, s. 172, uspořádal R. Iltis.

⁵ Srv. Ž 92,13–16

⁶ Srv. Př 20,29

k-b-d, „ctít“, znamená také „vážit si“, „být těžký“. Hebrejského slovo *kábod*, „tíha“, „váha“ označuje v Bibli také „slávu Hospodina“. Připomeňme si, když Mojžíš žádá Hospodina, aby mohl Jeho *slávu*, dostane zamítavou odpověď: „*Nemůžeš spatřit mou tvář, neboť člověk mě nesmí spatřit, má-li zůstat na živu.*“ (2Moj 33,20) Ovšem Hospodin Mojžíšovo přání nezavrhně zcela, nakonec totiž kolem Mojžíše projde, chráníc ho před tíhou (slávou) vlastní blízkosti: „*Až tudy půjde moje sláva (váha, tíha), postavím tě do skalní rozsedliny a zakryji tě svou dlaní, dokud nepřejdu.*“ (2Moj 33,22) Hospodinova přítomnost má váhu. Má-li Hospodinova přítomnost a Jeho působení takovou váhu, pak je vážený, úctyhodný, slavný. Boha, Jeho přítomnost, slávu je tudíž třeba brát hluboce vážně, před ní je Mojžíš zaštitěn Boží rukou, jinak by jej Hospodinova přítomnost zahubila, rozdrtila.

Mezi úctou k Bohu a úctou k rodičům je tedy konkrétní souvislost. Má-li život rodičů v očích dětí váhu, jsou povinny děti rodičům projevovat úctu, čímž se zkvalitní jejich vlastní život. Opět se vraťme k otázce: Jak chápat výrok v případech, kdy ti, kteří mají děti nejvíce chránit a pomáhat jim, zasadí dítěti jeden z nekrutějších zážitků zrady? Rodičovská zrada může děti pronásledovat celý život, ničit jejich manželství, ovlivňovat jejich vztah k vlastním dětem. Páté slovo desatera je formulováno v infinitivu, či v rozkazovacím způsobu (což je v hebrejštině totéž). V hebrejském myšlení příkaz umožňuje zaujmout záporné stanovisko (konstatování nikoli). Naznačuje snad text, že v případě, kdy si rodiče úctu nezasluhují, jsme od povinnosti „prokazovat jim úctu“ oproštěni? Jazykové (gramatické) hledisko by tuto výpověď umožnilo. Ovšem je zde ještě hledisko jiné: lidskost. Rodiče lze mít v úctě již z toho důvodu, že jsou rodiči.

V Bibli najdeme pojem *šťastné stáří*. Český rabín, **Richard Feder**, vyzdvihl hloubku Božího zaslíbení daného Abrahamovi: „Budeš pohřben *besejvó tauvóh* – *ve šťastném*

stáří. “⁷ Co obnáší, co v sobě zahrnuje „šťastné stáří“? Rabín s hlubokým vhladem a poznáním tvrdí následující:

„Tu čteme poprvé a ne naposledy ten krásný pojem ‚šťastné stáří‘. Které stáří tak nazveme? Když se dožije člověk velmi vysokého věku a je přitom zcela zdrav. Může chodit, vidí, a slyší dobře, má ještě pořád svůj bystrý rozum a dobrou paměť, chutná mu strava a spí dobře. Žije poblíž svých dětí a vnuků, je jimi vážen a milován a kdekdo se snaží, aby mu učinil radost. Vidí, jak jeho příbuzní krácejí v zásadách, které jim doporučoval, a ve víře, kterou jim vštěpoval. Je si mimo to jist, že svůj postoj vůči němu nikdy nezmění a že mu nehrozí bída a nedostatek.“⁸ Ovšem ještě krásnějším plodem šťastného stáří je vazba nejstarších s nejmenšími: „Stáří lidé milují zejména své vnuky a cítí se zvláště šťastnými, když jim mohou vypravovat příběhy ze svého života a oni si je pamatují.“⁹

Podle židovské i křesťanské tradice lze v lidském životě nalézt a ochraňovat dvojí poklad – děti a paměť. **Šťastné stáří je bránou též ke šťastnějšímu dětství.**

Evangelický starozákoník, **Jan Heller**, ač životem již značně unaven a rovněž vážně nemocen, nalézá ve stáří jedinečnou možnost i převzácný dar. Možnost přilnout k Hospodinu a pokorným odevzdáním všech strastí i strachu stáří do Božích rukou nalézá pokoj, *pokoj v srdci*:

„... když je člověk pokročilého věku trápen všelijakými bolestmi těla, je pro něj to nejvzácnější (ted’ to říkám zcela osobně) pokoj v srdci. Díky němu vím, že Pánu Bohu patřím a že mě nic nevytrhne z jeho ruky, ať už se o to snaží vnější neklid, nějaká bolest či mrzutost. Tento pokoj srdce je něco, čím si nás staré a churavé Pán Bůh připravuje pro své

⁷ FEDER, R. *Život a odkaz*, Praha: Rada židovských náboženských obcí, 1973, s. 99, uspořádal R. Iltis. (Srv. 1Moj 15,13–15; 25,7–10)

⁸ FEDER, R. *Život a odkaz*, Praha: Rada židovských náboženských obcí, 1973, s. 99, uspořádal R. Iltis.

⁹ Tamtéž.

království“¹⁰, jinak řečeno: „Každému, komu k stáří bylo dáno odevzdat Pánu Bohu jak svou minulost, tak svou budoucnost, začne do nitra přicházet Boží pokoj a to je asi to nejvzácnější, co člověk v tomto věku předběžnosti může dostat.“¹¹

J. Dvořák, červen 2011

¹⁰ HELLER, J. *Na čem mi záleží*, Praha: Vyšehrad, 2009, s. 243.

¹¹ Tamtéž, s. 299.